

isti mah i spoznaja i moć manipulisanja svetom. Poznat je odjek tih knjiga u SAD, pa čak i u Evropi, i njihov značaj, za Grotovskog, na primer.¹⁴

Videnje i moć jezika i magijske delatnosti često će opsedati pozorište željno da ponovo sjedini formu i sadržinu. Od hepeninga, nadasve preokupiranog obnavljanjem percepcije koja slama barijere svakodnevnog videnja, do istraživanja glumaca Living teatra, koji su se upustili u »putovanje« s onu stranu prosečnog iskustva, nadajući se da će na kraju steći takvo znanje i moć koji će im omogućiti da preobrazu sebe i svet – uvek je posredi dosezanje većeg znanja i većeg ovladavanja. I kod samog Grotovskog ostaje nešto od te želje da se dospe do neke skrivene stvarnosti. A zar Brik ne definiše potrebu za *posvećenim* (sakralnim) pozorištem kao potrebu da se »učini vidljivim ono nevidljivo«, najdublja stvarnost?

Neosporno je da je Arto otišao najdalje, on koji je najbolje i najradikalnije osetio da je za povratak delotvornom korišćenju simboličnog potrebno ponovo preći put koji bi omogućio da jezik opet postane mitopoetska snaga i delotvorno upražnjavanje analogija. Nije stvar u tome da se kopiraju obredi ili uvezu uzori, kako se to ponekad kasnije radilo u njegovo ime, već da se ponovo pronađe »duh« utkan u isti mah u jedan jezik i u praktično

upražnjavanje znakova, upravo ona vrsta duha koju antropologija iznosi na videlo kroz analizu magijskih društava. Cilj tog puta nije samo da se promeni pozorište, već da se promeni *kultura*, to jest da se dospe do potpuno drukčijeg korišćenja jezika i, kroz to, do drukčijeg odnosa sa svetom i samim sobom.

Želeti da se rasprsnje jedan sistem predstava da bi se ponovo otkrio svet sav u znakovima, to manje znači postaviti neki semiološki zahtev, a više potvrditi nužnost određene hermeneutike – hermeneutike koja uz spoznajnu implicira osvajanje neke moći koja se upražnjava posredstvom znakova. Povratak onom svetu »sličnosti« kojim govori Fuko,¹⁵ ponovno zadobijanje jednog jezika koji bi bio slika sveta?...

Svi ovi pokušaji raskida s pozorištem u kojem je predstava u svojoj zatvorenosti i otepljenosti postala goli diskurs i gde se bivstvo više ne prepliće sa znacima, utkani su u ovu današnjicu obeleženu »povlačenjem porekla« i tolikim naprima »da se na jedno, možda nemoguće jedinstvo, prinudi iskomadano bivstvo jezika«,¹⁶ da bi se nadvladalo osipanje i nemoć jezika obeleženog »povlačenjem porekla«. Egzotična, »divlja« ili »primitivna« društva ne nude samo društveni uzor neetatičkog, egalitarnog i slobodnog društva, kao za antievropske mislioce od XVI do XVIII veka, već uzor kulture zasnovane na simboličnom i – kroz njega – na drukčijem upražnjavanju jezika. Možda je prava mera pređenog puta i fundamentalni doprinos savremene antropologije (u svakom slučaju što se tiče pozorišta) u pothranjivanju ne samo preispitivanja jednog modusa društvenog života i tipa komunikacijskih odnosa, već u preispitivanju naše značenjske (označujuće) delatnosti.

Prevod s francuskog: Ana Mořalić

NAPOMENE

- 1 André Reszler, *L'intellectuel contre l'Europe*, Paris, P.U.F. Perspectives critiques, 1976, str. 7.
- 2 Up. Paul Hazard, *La crise de la conscience européenne*, Paris, Fayard, 1961.
- 3 Claude Lévi-Strauss, *Tristes tropiques*, Paris, U.G.E./10-18, 1965. 4 *Ibid.*, str. 344.
- 5 *Ibid.*, str. 347 i dalje.
- 6 Up. Claude Lévi-Strauss, *La Pensée sauvage*, Paris, Plon, 1962, posebno poglavlje »Ponovo pronađeno vreme«.
- 7 Posebno pogledati Lévi-Strauss, *Tristes Tropiques*, op. cit. i *Race et histoire*, Paris, Gonthier, 1961.
- 8 Lévi-Strauss, *Anthropologie structurale*, Paris, Plon, 1958 i 1974, str. 400 i dalje.
- 9 Ovde možemo uputiti kako na Mosov pojam totalne društvene pojave, tako i na samog Lévi-Strosa, koji poimanje nekog *totaliteta* (u smislu organske veze svih vidova društvenog života) smatra misijom antropologije (up. *Anthropologie structurale*, op. cit. str. 397 i dalje), a i na Sapira koji je suprotstavljao autentične i neautentične kulture držeći se kriterijuma jedinstva (up. *Anthropologie*, Paris, Ed. de Minuit, 1967).
- 10 Claude Lévi-Strauss, »Entretiens avec R. Bellour«, »L'anthropologue, le poète, l'artiste«, Claude Lévi-Strauss, zborniku, Paris, Gallimard, Idées, str. 186.
- 11 Up. *Conference of the birds, the story of Peter Brook in Africa*, by John Heilpern, London, Faber and Faber, 1977.
- 12 Victor W. Turner, *Les tambours d'affliction*, analiza obreda kod Ndembu urođenika iz Zambije, Paris, Gallimard, 1972.
- 13 Maurice Godelier, »Mythe et histoire: reflexions sur les fondements de la pensée sauvage«, in *Horizon, trajets marxistes en anthropologie*, Paris, Maspéro, 1977, tom II, str. 271 i dalje, ili »Le visible et l'invisible chez Baruya de Nouvelle-Guinée«, *ibid.*, str. 258 i dalje.
- 14 Posebno Voir, *Les enseignements d'un sorcier yaki*, Paris, Gallimard, 1973.
- 15 Michel Foucault, *Les mots et les choses*, Paris, Gallimard, 1966. 16 *Ibid.*

BIBLIOGRAFIJA

I Antropologija

- C. Castaneda, *Voir, Les enseignements d'un sorcier yaki*, Paris, Gallimard, 1973.
M. Eliade, *Aspects du mythe*.
M. Godelier, *Horizon, trajets marxistes en anthropologie*, Paris, Maspéro, 1977.
Cl. Lévi-Strauss, *Anthropologie structurale*, Paris, Plon, 1962.
La pensée sauvage Paris, U.G.E., 10/18, 1965.
Tristes-tropiques, Paris, Ed. de Minuit, 1967.
E. Sapir, *Anthropologie*.
V. W. Turner, *Les tambours d'affliction*, Paris, Gallimard, 1972.

II Pozorište

- J. Beck and J. Malina, *Paradise Now, collective creation of the Living Theatre*, New York, Vintage Books, 1971.
M. Borie, *Aspects mythiques et rituels du théâtre contemporain*, neobjavljena teza, Paris, Sorbonne Nouvelle, Institut d'Etudes Théâtrales.
M. Borie, »De l'herméneutique à la régénération par le théâtre: Eliade et le Living Theatre«, in cahier *Mircea Eliade*, Paris, L'Herne, 1978. P. Drook, *L'espace vide*, Paris, Eueil, 1976.
J. Grotowski, *Vers un théâtre pauvre*, Lausanne, La Cité, 1971.
»Jour saint« et autres textes, Paris, Gallimard, collection Festival d'automne à Paris, n 6, 1973.
J. Heilpern, *Conference of the birds, the story of Brook in Africa*, London, Faber and Faber, 1977.

NAPOMENA UREDNIŠTVA

Želeti da celovitije prikazemo aspekte moderne glume, POLJA donose izbor teksta koji s različitih stanovišta promišljaju fenomen glumstva i glumca. Budući da je, po našem utisku, sam glumac, između ostalog, izložen i izvesnim energijama i oblicima posredovanja koji nastoje da suspenduju njegove učinke, a to je u velikoj meri prisutno u onoj vrsti tekstova o pozorišnom činu koji preferiraju ka književnosti ili režiji, kao jemcima smisla, nastojali smo da usredardmo pažnju na samog glumca, imajući pri tom na umu da on unutar modernog teatra ne postoji sam po sebi.

Iako se ovom projektu može uputiti prigovor na jednostranost, mi smo se trudili da ga oslobodimo evrocentričnog promišljanja prakse glumstva, uključujući i izbor i tekstove o Indijskom, kineskom i japanskom pozorištu, kao što smo, s druge strane, nastojali da čitav projekt postavimo tako da omogućimo učinke različitih stanovišta i metoda. Koliko smo u tome uspeili, procenite čitalac. Na kraju ističemo da je ovaj projekt, prema našoj ideji, u najvećoj meri realizovao naš saradnik i prijatelj, teatrolog Radoslav Lazić. Mi mu, ovom prilikom, izražavamo veliku zahvalnost.

geneza stvaralaštva

antonen arto

Pozorište od krvi,
Pozorište koje bi pri svakoj predstavi
omogućavalo da telesno dobija
nešto onaj koji igra
tako i onaj koji dolazi da gleda.
Uostalom,
ne igra se, nego se deluje.
Pozorište je u stvari geneza stvaralaštva.

(Pisano 25. februara 1948. osam dana pred smrt)

Prevod s francuskog. Ivanka Pavlović – Marković